



Representation of gender in the Writing of novels by Bitar and Abdol Qoddus in the light of Elaine Showalter's theory

Fatemeh Nikbakht¹, Roqayeh Rostampour Maleki*² Zahra Farid³

Received: 14/04/2024
Accepted: 09/06/2024

* Corresponding Author's E-mail:
r.rostampour@alzahra.ac.ir

Abstract

Language is the place of manifestation and the connection point of subjective knowledge and objective experiences. Reflecting this idea in the field of story writing is considered as one of the fundamental elements. The field of story writing is an objective diagram of the gender identity of the work creator, which is different according to the psychological and linguistic experiences of women and men. Based on this, the present study tries to investigate the features of gender language in the novels Ahlam Al-Nazfa and Emraat fi Al-Khamsin by Haifa Bitar and Raehat Al-Wurud and Nasit Ani Imraat by Ehsan Abdol Qoddus with the descriptive-analytical method, based on Elin's Showalter pererspective, deals with both linguistic and psychological levels in order to show what psychological and linguistic aspects related to themselves have been used by these two writers in the

1 P.HD Student Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran;

<https://orcid.org/0009-0000-1721-4783>

2 Professor Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-0091-5791>;

3 Assistant Professor Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran

<https://orcid.org/0000-0001-6078-5872>



Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.



creation of their novels based on their gender. The most important achievement of the research is that the author's gender has an effect on the words, thoughts, mental and emotional states, and the representation of the author's identity, as well as the creation of male and female characters in the story, and has created two different interpretations in such a way that every reader finds out the gender of the author through the words used.

Keywords: gender, Haifa Bitar, Ehsan Abdol Qoddus, Elaine Showalter, feminist critique of psychology and linguistics.

1. Introduction

Language is a tool for expressing thoughts and feelings within women and men. With the development of linguistics, researchers have found that the language of women and men has many differences, so that each gender has its own specific words and expressions.

The history of language and gender research dates back to the 1960. The first studies conducted in this field were those of Labov (1972) in America and Trudgill (1980) in England (Tradgil, 1997, p.134). Undoubtedly, one of the important reasons for paying attention to the issue of language and gender is the growth and expansion of feminism in recent years. Elaine Showalter is one of the prominent figures of feminist criticism who in the twentieth century examined women's concerns in literature in a new way and believes that women writers must "create their own language by eliminating male hegemony over literary rules" (Showalter, 1985, p.315). A language that addresses female concepts and structures and stands in opposition to the male language.

Among the writers who used language to introduce their spiritual and psychological characteristics in their works are Haifa Bitar and Ehsan Abdol Qoddus. These two writers paid special attention to women in their works. Therefore, this research uses a descriptive-analytical method to examine and compare the effect of gender on the written language of the novels "Ahlam Nazefah" , "Emra'at fi al-



Khamsin" Bitar and "Raehat al-Wurud" and "Nasit Ani Imra'at" by Abdol Qoddus, based on Showalter's theory, in order to determine the linguistic and psychological differences and similarities between these two authors in their writing.

Research Questions

The present study attempts to answer these questions:

1. How is Showalter's psychological and linguistic model reflected in the works of these two authors?
2. What are the differences between the representation of male and female characters in the works of these two authors?

2. Methodology

This research uses a descriptive-analytical method to examine the effect of gender on the writing of Bitar and Abdul Qoddus' novels based on Showalter's theory in order to identify the linguistic and psychological similarities and differences between the two authors.

3. Results

Studies conducted on the influence of gender on the writing of these stories in Showalter's linguistic and psychological models show that Bitar and Abdol Qoddus have significant differences in addressing a common topic, namely women's issues, which we will discuss separately:

- One of the differences that can be seen in the writings of Bitar and Abdul Qoddus is their difference in the use of color in words. The choice of color in Bitar's works is completely purposeful and he uses them with more variety. However, color in Abdul Qoddus's works is not noticeably prominent, and he has only used primary colors.

- In Bitar's works, similes are mostly expressed in the form of expressing feminine sensory characteristics and using pets and feminine issues such as menstruation and pregnancy, which women



always deal with, but in Abdul Quddus's works, they are mostly expressed through the use of harsh words and sexual issues.

-In terms of women's specific vocabulary, Bitar also proves the novel's femininity by repeatedly using words related to women's clothing, cosmetics, and household items, as well as by using verbs such as "to grieve," "to cry." In contrast, in Abdul Quddus' works, given the male gender, words related to men's clothing, descriptions of body, strength, and arm strength abound.

-According to the psychological model, the different mentalities of men and women have caused us to witness the emergence of feelings of jealousy, kindness, and lack of self-confidence in Bitar's works in a more pronounced way than in Abdol Qoddu's works. In contrast, in Abdul Quddus's works, feelings of violence, and pride have a high frequency.

- Regarding the role of women, Bitar also has a highly admiring view of the women in his stories. However, Abdul Quddus has a dual view of women, and the expression of the positive characteristics of some women in his works cannot hide the author's patriarchal view.

-In the portrayal of men, Baytar's novels rarely present us with loving and faithful male characters. Abdul Quddus, however, offers a more positive portrayal of men.

References:

- Showalter, E. (1985). *The New Feminist Criticism, Essays on Women, Literature and Theory*. New York: pantheon.
- Tradgil, P. (1997). *Sociolinguistics*, Tehran: Age.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۹، شماره ۱۷، بهار و تابستان ۱۴۰۴، صص ۱۵۳-۱۹۲

مقاله پژوهشی

بازنمایی جنسیت در نوشتار رمان‌های بیطار

و عبدالقدوس در پرتو نظریه‌الین شوالتر

فاطمه نیکبخت^۱، رقیه رستم‌پور ملکی^{۲*}، زهرا فرید^۳

(دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۲)

چکیده

زبان تجلی‌گاه و نقطه پیوند شناخت ذهنی و تجربیات عینی است. انعکاس این برآیند در داستان‌نویسی به‌عنوان یکی از ارکان بنیادی به‌شمار می‌آید. عرصه داستان‌نویسی نمودار عینی هویت جنسی زبان پدیدآورنده اثر است که به فراخور تجربیات روانی و زبانی زنان و مردان متمایز است. بر همین اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی ویژگی‌های زبان جنسیتی و زمینه‌های برجسته فکری در رمان‌های *أحلام نازفه*، *إمرأة فی الخمسین* هیفاء بیطار و *رائحة الورد و انوف لاتشم*، و *نسیت أنى* *إمرأة احسان عبدالقدوس* بر مبنای دیدگاه الین شوالتر (۱۹۴۱م) بنیان‌گذار نظریه زیباشناسی زنان، در دو سطح زبان‌شناسی و

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.

<https://orcid.org/0009-0000-1721-4783>

۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران ایران (نویسنده مسئول).

* r.rostampour@alzahra.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-0091-5791>

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران ایران.

<https://orcid.org/0000-0001-6078-5872>



Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

روان‌شناختی پردازد تا نمایان سازد این دو نویسنده براساس جنسیتشان از چه جنبه‌های روانی و زبانی مربوط به خود در خلق رمان‌هایشان بهره گرفته‌اند. مهم‌ترین دستاورد پژوهش این است که جنسیت نویسنده بر واژگان، اندیشه، حالات روحی و روانی و باز نمود هویت نویسنده و نیز خلق شخصیت‌های زن و مرد در داستان تأثیرگذار بوده و سبب ایجاد دو پرداخت متفاوت شده است، به نحوی که خواننده از طریق واژگان مورداستفاده به جنسیت نویسنده پی می‌برد.

واژه‌های کلیدی: جنسیت، هیفاء بیطار، احسان عبدالقدوس، الین شوالتر، نقد فمینیستی

روان‌کاوانه و زبان‌شناختی.

۱. مقدمه

زبان، مهم‌ترین ابزار در روایت‌پردازی و سازوکاری هدفمند برای انتقال عواطف و اندیشه‌هایی است که از نهاد نویسنده سرچشمه می‌گیرد. به تبع این نیز زبان روایی، رویکردی روشمند در شناخت شناسه‌های زبانی، روانی و جنسیتی تلقی می‌شود. روایت‌شناسی در این حوزه از ساختار زبانی جهت فهم و کنشگری ادبی نگارنده پای فراتر می‌نهد تا بافت شخصیت‌ها و فرم‌های پرتکراری را که در متن آشکار نیستند فراروی مخاطب نهد. از این رو شناخت روایت و درک لایه‌های زیرین معنایی آن نیازمند بررسی عوامل مختلفی از جمله زبان و تأثیر جنسیت بر آن است. با رشد زبان‌شناسی، پژوهشگران دریافتند زبان زنان و مردان دارای تفاوت‌های زیادی است، به طوری که هر جنس واژه‌ها، اصطلاحات و نگرش‌های خاص خودشان را دارند.

پیشینه تحقیقات زبان و جنسیت به سال ۱۹۶۰م باز می‌گردد. از نخستین تحقیقاتی که در این حیطه انجام شد پژوهش‌های لباو (۱۹۷۲) در آمریکا و ترادگیل^۱ (۱۹۸۰) در انگلستان بود (ترادگیل، ۱۳۷۶، ص. ۱۳۴). بی‌شک یکی از دلایل عمده توجه به موضوع

زبان و جنسیت، رشد و گسترش مکتب فمینیسم در این سال‌هاست. الین شوالتر^۲ یکی از چهره‌های مطرح نقد فمینیستی^۳ است که در قرن بیستم به شکل جدیدی به واکاوی دغدغه‌های زنانه در ادبیات پرداخت. شوالتر در کتاب خود *(ادبیات خودشان)*^۴ به مطالعه آثار ادبی که زنان انگلیسی نگاشته‌اند می‌پردازد و معتقد است که زنان نویسنده باید «با ازبین بردن هژمونی مردانه بر قوانین ادبی، زبان ویژه خود را خلق کنند» (Showalter, 1985, p.315). زبانی که به بیان مفاهیم و ساختارهای زنانه می‌پردازد و در تقابل با زبان مردانه قرار می‌گیرد.

از جمله نویسندگانی که در آثار ادبی خویش از زبان به‌عنوان مؤلفه‌ای برای خلق معنا و شناساندن ویژگی‌های روحی و روانی خویش بهره بردند، هیفاء بیطار و احسان عبدالقدوس هستند. این دو نویسنده در آثارشان به زنان و دغدغه‌های آن‌ها توجه ویژه‌ای داشته‌اند، به نحوی که بانوان سهم شایانی در داستان‌های آن‌ها دارند.

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی به بررسی و مقایسه تأثیر جنسیت بر زبان نوشتار رمان‌های *أحلام نازفه* (۲۰۱۰)، *إمرأة فی الخمسین* (۲۰۱۵) بیطار و *رائحة الورد و انوف لا تشم، و نسیت أنى امرأة* (۲۰۰۹) عبدالقدوس براساس نظریه شوالتر می‌پردازد تا تفاوت‌ها و شباهت‌های زبانی و روانی این دو نویسنده در نوشتار مشخص شود.

معیار برگزیدن این رمان‌ها علاوه بر نگارش در بستر زمانی واحد، پرداختن به مسائل اجتماعی، مردسالاری و مشکلات زنان است. دغدغه اصلی جستار پیش رو این است که روشن سازد نه تنها میان جنسیت و الگوی زبانی نویسندگان پیوندی عمیق برقرار است، بلکه می‌توان با استفاده از رویکردهای روان‌شناسانه و زبان‌شناسانه^۵، یک اثر داستانی را به‌عنوان نمونه‌ای که قادر به بازنمایی ماهیت درونی نویسندگان است معرفی کرد. بر این اساس پژوهش حاضر می‌کوشد به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

۱. الگوی روان‌شناختی شوالتر چه بازتابی در آثار این دو نویسنده دارد؟
۲. الگوی زبانی شوالتر به چه صورتی در آثار این دو نویسنده نمود یافته است؟
۳. بازنمایی شخصیت زن و مرد در آثار این دو نویسنده چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

در رابطه با بررسی مقایسه‌ای تأثیر جنسیت بر زبان نوشتار و رویکرد زبان‌شناختی و روان‌کاوانه شوالتر در رمان‌های مذکور به‌طور خاص موردی نیافتیم، اما به مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در حوزه زبان و جنسیت و نظریه شوالتر و نیز آثار عبدالقدوس و بیطار انجام شده است، اشاره می‌کنیم:

-ملاپاشایی (۱۴۰۲) «تحلیل تطبیقی سیمانگاری زنانه در رمان‌های بلندی‌های بادگیر و سوشون براساس نظریه شوالتر» نویسنده در این پژوهش تنها بُعد فرهنگی نظریه شوالتر را مورد بررسی قرار داده است.

-صادقی (۱۴۰۲) «الخصائص النسویة فی روایتی گلی در شوره‌زار و الاسود یلیق بک». این مقاله با نگاهی گذرا و بسیار مختصر چهار الگوی شوالتر را مورد تحلیل قرار داده و به این نتیجه رسیده است این دو رمان در واقع‌گرایی سیاسی تفاوت آشکاری با هم دارند.

-دهقان‌پور (۱۳۹۸) «تحلیل رمان‌های بیطار و زویا پیرزاد از منظر نقد فمینیستی». این پایان‌نامه تصویر زن را از منظر مبانی فمینیستی مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که بیطار با بهره‌گیری بیشتر از عقاید فمینیست‌های تندرو، نویسنده‌ای مردستیزتر

نسبت به زویا پیرزاد است. این پژوهش به تحلیل رمان (یومیات مطلقه) بیطار از منظر نقد فمینیستی پرداخته است و با پژوهش حاضر تفاوت چشمگیر دارد.

-مختاری (۱۳۹۶) «بررسی رمان ستر رجاءعالم از منظر نقد زن محوری». این پایان‌نامه با بهره‌گیری از چهار الگوی شوالتر به این نتیجه رسیده که هویت‌بخشی به زنان و توجه به روان آن‌ها در کنار توجه به موضوعات فرهنگی از ویژگی‌های برجسته این داستان محسوب می‌شود. این اثر از حیث توجه به رویکردهای زبان‌شناختی و روان‌شناسی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

-سروری (۱۳۹۹) «زنان و گفتمان مردسالاری در ادبیات سوریه، مطالعه موردی آثار داستانی بیطار و غاده السمان». این جستار گفتمان مردسالاری را در رمان‌های دیگر بیطار مورد کاوش قرار می‌دهد.

-بوراس، هبهوب (۲۰۱۸) «الکتابه النسویة بین سلطه المرجع و حرية المتخیل روایة "هوی" لهیفاء بیطار انموذجا». این پایان‌نامه با رویکرد فمینیستی شرایط زنان و آزادی آن‌ها را در جامعه مورد بررسی قرار می‌دهد و به این نتیجه رسیده که بیطار با نگارش درباره زنان به دنبال زدودن نگاه حقارت‌آمیز به آنان است.

-کریمی (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی گفتمان اجتماعی زنان در رمان رائحه الورد و این خیابان سرعت‌گیر ندارد»، به این نتیجه رسیده که هر دو نویسنده، عبدالقدوس و جهانی با تکیه بر واژگان متن؛ از چالش‌های پیش روی زنان و نگاه جامعه مردسالار انتقاد کرده‌اند. این مقاله هر چند رمان دیگری را بررسی کرده است، اما از حیث توجه به مفاهیم درونی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

براساس پیشینه ذکر شده به نظر می‌رسد در رابطه با بررسی زبان‌شناسی اجتماعی و الگوی شوالتر در آثار مردان و مقایسه آن با نوشتار زنان به‌ویژه در آثار این دو نویسنده تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است. از این رو پژوهش حاضر جستاری نو محسوب می‌شود.

۳. چارچوب نظری

وجود تفاوت میان نگرش و نگارش زنان و مردان موضوعی است که نخستین بار در اندیشه فمینیستی مطرح شد و به تدریج با ارائه نظریات زبان‌شناسان، جایگاه گسترده‌ای پیدا کرد. فمینیست‌ها در تلاش بودند با ورود به علوم و حیطه‌های مختلف از جمله ادبیات، حقوق تزییع شده زنان را باز پس گیرند. آنان معتقد بودند زبان عرصه‌ای مناسب برای تثبیت جایگاه اجتماعی زنان و بازیابی هویتشان است. از این جهت برآند زبانی ویژه زنان خلق کنند که بر ارزش‌های مردانه بتازد. این اقدامات سبب ظهور شاخه جدیدی به‌عنوان نقد فمینیستی شد. نقد فمینیستی، «جنبشی است که خواستار حقوق برابر زنان با مردان خصوصاً در ادبیات است و ادبیات را انعکاس دیدگاهی مردسالارانه می‌داند. از همین رو آثار ادبی را بازنگری می‌کند تا نشان دهند چگونه قالب‌های جنسیتی در کارکرد این آثار نقش مؤثری داشتند» (حسینی، ۱۳۸۸، ص. ۸۰).

درواقع هر نوع نقدی که نشانگر نظر زن نسبت به خویش یا دیدگاه او درباره مردان باشد و یا به بیان تجارب روزمره و مطالبات درونی او بپردازد، نقد فمینیستی به‌شمار می‌آید (حفناوی، ۲۰۰۹، ص. ۳۱).

نقد فمینیستی از اواخر دهه شصت میلادی رایج شد. از نظریه پردازان آن کریستوا، سیکسو^۶ و شوالتر معروفند، اما از پیشگامان اصلی این مکتب (ویرجینیا وولف)^۷ است (ایجلتون، ۲۰۱۶، ص. ۱۰۶). در نقد فمینیستی دو رویکرد عمده دارای اهمیت است:

رویکرد اول به جلوه‌های زن^۸ در آثار ادبی به‌ویژه آثاری که توسط مردان نگاشته شده است می‌پردازد و رویکرد دوم در آن به زن در مقام نویسنده^۹ توجه می‌شود که نظریه‌پرداز اصلی آن شوالتر است (نورعوض، ۱۹۹۴، ص. ۴۳؛ نیوتن، ۱۹۹۶، ص. ۲۸۲). شوالتر محقق آمریکایی یکی از نظریه‌پردازان مطرح در عرصه نقد فمینیستی در طول سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۹م است که «با تأثیرپذیری از دیدگاه‌های هلن سیکسو (متولد ۱۹۳۷م) نظریه زیباشناسی زنانه^{۱۰} را بیان کرد» (Castle, 2006, p.244) و در قرن بیستم، با بیان کردن نقد وضعی زنان^{۱۱}، نسبت به این مسئله موضعی اساسی گرفت و بر ضرورت بازخوانی آثار زنان و تحلیل تفاوت و شباهت آثار آنان با مردان براساس جنسیت و ضمیر ناخودآگاه تأکید داشت. «هدف او در رویکرد نقد وضعی زنان، تعریف کردن چارچوبی مؤنث بر پایه تجارب زنانه است» (چامبل، ۲۰۰۲، ص. ۱۹۹). تا نگرش تحقیرآمیز نسبت به زنان را تقلیل دهد.

بنابراین نقد وضعی زنان «رویکردی زن‌محورانه به نقد ادبی می‌باشد که به‌جای پذیرش تئوری‌های نقد ادبیات مردانه، به تحلیل نوشتار زنان براساس تجربیات خود آن‌ها به‌عنوان تولیدکنندگان ادبیات می‌پردازد» (کمال، ۲۰۱۵، ص. ۹۳). از این رو «چارچوب خاصی برای نویسندگان زن در نظر می‌گیرد که مستقل از معیارهای نقد مردانه و متفاوت با آن‌هاست» (Showalter, 1997, p.7). شوالتر این معیارها را در چهار الگوی زبانی، زیستی، روانی و فرهنگی تقسیم‌بندی و مطرح می‌کند که در این جستار به دو رویکرد روان‌شناختی و زبانی می‌پردازیم:

مدل روان‌شناسی: از دیدگاه شمار زیادی از نظریه‌پردازان، بُعد روان‌شناسانه جایگاه مهمی در نوشتار زنانه دارد. فمینیست‌های معاصر بر این باورند که نویسندگان زن با بهره‌گیری از تجربیات روانی خویش در زندگی، شخصیت‌هایی می‌آفرینند که

خصوصیت پنهان روان زن را از قلب تاریخ داستان‌نویسی درآورد و آینه تمام‌نمای روان زن باشد. «زن نویسنده در رمان خویش واقعیتی درباره خود می‌نگارد که نمایانگر آرزوهای برآورده‌نشده یا هم‌ذات‌پنداری ادیبی^{۱۲} می‌باشد» (Showalter, 1985, p.77)؛ بنابراین «تلاش می‌کند که روان‌پریشی، بیماری، انزوای طلبی، ترس و... را در آثارش به تصویر درآورد» (Showalter, 1981, p.195).

همچنین الگوی روان‌شناسانه شوالتر «باتکیه بر آرای فرویدی و نئوفرویدی، به بررسی تفاوت حالت‌های روانی و فرآیند ناخودآگاه ذهن زنان با مردان و چگونگی تأثیر آن بر نوشتارشان می‌پردازد» (Showalter, 1981, pp. 194-195; 1997, p.13). این الگو بر «تأثیر روانی اندیشه زنانه در خلق اثر ادبی دلالت دارد» (مقدادی، ۱۳۷۸، ص.۳۶). همین‌طور این نظریه «تفاوت‌های جنسی را در روان نویسنده و همچنین فرآیند خلاقیت‌های هنری نمایان می‌سازد» (Rani, 2013, p.4).

مدل زبان‌شناسی: مدل زبان‌شناسی براساس دیدگاه شوالتر «به واکاوی تمایز کاربرد عنصر زبان در بین نگاه‌ها به زن و مرد می‌پردازد و بر این نکته تأکید دارد که گونه زبانی زنان به‌طرز قاعده‌مند و منظمی از گونه زبانی مردان متمایز است به‌نحوی که با بررسی زبان هویت جنسی صاحب اثر هویدا می‌شود» (Showalter, 1981, pp.190-193). زبان جنسیتی^{۱۳} اصطلاحی است که «نظریه‌پردازان از آن در زمینه زبان‌شناختی استفاده می‌کنند تا هویت زبانی متفاوت زنان را وصف کنند. آن‌ها بر این باورند که هر جنس سبک خاص خودش را دارد که گاه یک‌زبان خوانده می‌شود» (هام، ۱۳۸۲، ص.۱۶۳).

زنان در توصیفات خویش به برجسته‌سازی مسائلی می‌پردازند که نقش مهمی در زبان توصیفی مردان ندارد. «در اکثر زبان‌ها، کلمات خاصی وجود دارند که تنها از جانب یکی از دو جنس به‌کار گرفته می‌شود و جنس دیگر از کاربرد آن‌ها خودداری

می‌کنند» (مدرسی، ۱۳۸۷، ص. ۱۶۳). چراکه اساس زنانه‌نویسی «یادآوری تجربیات زندگی‌شان است که سبب بروز اندیشه و احساسات متفاوتی با مردان می‌شود» (Showalter, 1977, pp.240,289؛ سلدن و ویدسون، ۱۳۷۲، ص. ۲۵۸).

نخستین اثر پژوهشی در این زمینه کتاب *زبان و جایگاه زنان*^۴ رابین لیکاف است که در آن ویژگی گفتاری زنان و تفاوتش با زبان مردان مورد بررسی قرار گرفت. زبان‌شناسان این مشخصه‌ها را در سه لایه واژگانی، نحوی و بلاغی طبقه‌بندی می‌کنند.

۴. نگاهی گذرا به زندگی بیطار و عبدالقدوس و رمان‌های مورد بحث

هیفاء بیطار: داستان‌پرداز و رمان‌نویس مشهور سوری در سال ۱۹۶۰ در خانواده‌ی اهل دانش دیده به جهان گشود و پس از طی کردن تحصیلات ابتدایی سرانجام در دانشگاه دمشق به دریافت تخصص چشم‌پزشکی نائل شد. بیطار نگارش را با تألیف مقاله‌های اجتماعی، داستان‌های کوتاه و نقد ادبی در روزنامه‌های سوریه شروع کرد. از ارزشمندترین دستاوردهای ادبی او، می‌توان به نگارش بیش از یازده مجموعه داستان‌های کوتاه و رمان اشاره کرد.

امرأة فی الخمسین: این رمان به شرح تجربیات زندگی زنانی می‌پردازد که در نیمه‌ی دوم زندگی‌شان تصمیم گرفته‌اند از مردان فاصله بگیرند و خودشان را از اسارت غریزه جنسی برهانند. قهرمان داستان یک روزنامه‌نگار مطلقه است. او با منتقدی سرشناس آشنا می‌شود که به دفاع از حقوق زنان شهرت دارد، اما متوجه می‌شود منتقد شخصیت دوگانه‌ای دارد و زنان برای او فقط ابزاری در جهت پیشبرد امیالش هستند. قهرمان با فابیولا؛ زنی که زندگی مشابه او داشته است، ملاقات می‌کند. این تراژدی آن‌ها را متحد می‌کند که انجمنی برای زنان بالای پنجاه سال که زندگی منصفانه با آن‌ها رفتار نکرده

است، تأسیس کنند تا روایت تجربه زندگی‌شان به التیام زخم‌های زنانی که توسط همسر خود مورد آزار قرار گرفته‌اند، کمک کند.

احلام نازفه: این رمان وضعیت افراد ضعیف و فریب‌خورده از جمله خدمتگزار کلیسا، زنی بیوه را که به‌تنهایی سرپرستی سه فرزند را به دوش می‌کشد روایت می‌کند. او و عده‌ای دیگر در نتیجه اعتماد به یک شیاد، تمام پس‌اندازشان را از دست می‌دهند. لذا احساس خفقان، یأس و سرگشتگی بر شخصیت‌های رمان سایه می‌افکند. سرانجام جمیل و سلیم (از قربانیان اسکندر) تسلیم خشم و انتقام‌گیری می‌شوند و با استفاده از ضعف اسکندر (کلاه‌بردار)، برادرزاده چهار ساله‌اش را به قتل می‌رسانند.

احسان عبدالقدوس (۱۹۱۹-۱۹۹۰): او یکی از بزرگ‌ترین نویسندگان مصر است. عبدالقدوس روزنامه‌نگار، داستان‌نویس و سردبیر روزنامه‌های الاهرام و الاخبار مصری بوده است. آثار وی را می‌توان در سه دسته داستان‌های کوتاه، رمان و مقالات سیاسی دسته‌بندی کرد. بیشتر آثار او درباره زنان، مسائل جامعه، مفاسد اجتماعی و سیاسی است که بعضی از آنها به‌صورت فیلم تلویزیونی منتشر شده است.

ونسیت انی امراة: این رمان روایتگر داستان زنی است که موفق می‌شود به آرزوی خود یعنی تبدیل شدن به یک سیاستمدار و رهبر موفق و استاد دانشگاه دست یابد. او زنی جاه‌طلب است که امیال خودخواهانه خود را بر همه تحمیل می‌کند و موقعیت اجتماعی‌اش را بر همه حتی همسر و دخترش ترجیح می‌دهد تا جایی که سبب می‌شود اغلب زن بودن خود را فراموش کند و وقت آزاد زیادی نداشته باشد. به همین دلیل ازدواجش دوام نمی‌آورد و دو بار طلاق می‌گیرد.

رائحة الورد و انوف التي لا تشم: قهرمان داستان زنی مطلقه و تنهاست که با وجود سه دختر و مخالفت همسرش از او جدا می‌شود تا با عشق ممنوعه‌اش، محمود،

که او هم صاحب زن و فرزند بوده ازدواج کند. اما محمود تمایلی به ازدواج علنی با او ندارد. لذا سرانجام سعاد به سبب آینده فرزندان و نگاه مردم، به این رابطه پایان می‌بخشد. طلاق، خیانت و عدم حضور مرد در زندگی سعاد سبب می‌شود دخترانش در ازدواج دچار مشکل شوند، اما در نهایت پس از مرگ همسر محمود این عشق به ازدواج می‌انجامد و سبب‌ساز ازدواج و حل مشکلات دخترشان می‌شود.

۵. مدل زبان‌شناسی

رویکرد زبان‌شناختی از دیدگاه شوالتر به بررسی «تفاوت‌های موجود میان زبان زنانه و مردانه می‌پردازد و می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که آیا زنان قادر به ایجاد زبانی مخصوص جنسیت خود می‌باشند» (Showalter, 1981, p.190). استفاده از رنگ‌واژه، دشواژه، تردیدنماها، تشبیه و... از شاخصه‌های زبانی تفاوت میان دو جنس هستند که در جستار حاضر به سه عنصر تشبیه، رنگ‌واژه و واژگان مأنوس زنانه و مردانه که در آثار هر دو نویسنده از بسامد فراوانی برخوردار است، پرداخته خواهد شد:

۱-۵. رنگ‌واژه

یکی از تمایزهایی که در نوشتار مردان و زنان مشاهده می‌شود، تفاوت آن‌ها در به‌کارگیری رنگ‌واژه‌هاست؛ رنگ‌هایی که مردان در آثار خود به‌کار می‌برند غالباً رنگ‌های اصلی‌اند، اما نویسندگان زن به طیف متنوعی از رنگ‌ها توجه نشان می‌دهند و دقت بیشتری در نامیدن رنگ‌ها دارند (برهومه، ۲۰۰۲، ص. ۱۳۲؛ و اراداف، ۱۳۹۳، ص. ۵۰۵). از دیدگاه زبان‌شناسان تمایز بین رنگ‌هایی که مانند همدیگر هستند، در نگاه مردان بی‌اهمیت است و رنگ‌هایی مثل سرخابی کبود و ارغوانی روشن در نگاشته‌های

زنان یافت می‌شود (Lakoof, 1975, p.48). بیطار نیز در کاربست رنگ‌ها توجه بیشتری به خرج داده و طیف وسیعی از رنگ‌ها را در متون خود استفاده کرده است. نمونه‌های زیر گواه این مدعاست:

«شعرها الطویل الکستانی» (بیطار، ۲۰۱۵، ص. ۲). موهای پرپشت و شاه‌بلوطی

او.

«تلبس فستانها الخمری بیاخته البیضاء» (بیطار، ۲۰۱۰، ص. ۱۳۰). او لباس شرابی خود

را با یقه سفید می‌پوشد.

«موبایل نوکیا النیلی المزمین بخط فضی» (همان، ص. ۱۴۱). موبایل نوکیا نیلی که با خط

نقره‌ای تزیین شده بود.

در جملات مذکور دیده می‌شود نویسنده در توصیف هر پدیده ابتدا رنگش را بیان می‌کند. این مشخصه در سراسر رمان‌های مذکور مشهود است. کاربرد رنگ‌های شرابی، بلوطی، نیلی، فندقی، عسلی و... ظرافت زن را بازگو می‌کند که این نکته‌سنجی در وصف اشیا، جزئی‌نگری در سبک نویسنده را به همراه می‌آورد.

همچنین بیطار از رنگ برای به تصویر کشیدن احساسات درونی شخصیت‌ها و تناسب اجزای تصویر خویش بهره جسته است. این تناسب براساس دلالت‌های مختلفی شکل گرفته است که حاکی از اصل روان‌شناختی اثر زمینه در ادراک است. شوالتر اذعان می‌کند که «زن نویسنده هویت قهرمان خود را با انتخاب دقیق رنگ نمایان می‌سازد» (Showalter, 1997, p.10). رنگ سفید و سیاه که پربسامدترین رنگ به کار رفته در رمان *أحلام نازفه* است، تناسب بیشتری با فضای کلی رمان دارد و اغلب بازگوکننده مضمون نمادین مرگ و حیات است. «رنگ سفید، رنگ خوش‌بینی، زندگی و آرزوست؛ در مقابل رنگ سیاه که رمز مرگ، خون‌ریزی و بدبینی می‌باشد» (ریاض،

۱۹۸۳، ص ۱۲۵). در رمان *أحلام النازفة*، رنگ سفید، رنگ آرزوهای سلیم، جمیل، ریاض، سعاد و... و رنگ سیاه نرسیدن به آرزوهاست. آن‌ها در میان سیاهی و سفیدی سرگردانند و درنهایت رنگ سیاهی را برمی‌گزینند و تسلیم خشم و انتقام‌گیری می‌شوند؛ مانند شخصیت جمیل که درنهایت برادرزاده اسکندر و خودش را به قتل می‌رساند؛ بنابراین کسی که سیاه را بر می‌گزیند سر آن دارد همه چیز را نفی کند و اعتراض او به شرایطی است که در آن هیچ‌چیزی آن‌چنان‌که باید و شاید نیست. این شخص در برابر سرنوشت عصیان می‌کند و رفتاری نابخردانه از او سر می‌زند (عمر، ۱۹۸۲، ص ۱۹۶). رنگ سیاه به‌عنوان نفی‌کننده خود، بیانگر تسلیم و ترک علاقه است (لوشر، ۱۳۸۶، ص ۹۷). با توجه به اینکه شخصیت‌های رمان *أحلام نازفة* همگی در لاک انزوا به سر می‌برند و به گونه‌ای از نومییدی رنج می‌برند خصوصاً با کلاهبرداری اسکندر و از دست دادن تمام آینده‌شان، احساس خفقان بر شخصیت‌های رمان سایه می‌افکند. لذا نویسنده از این رنگ بیشتر بهره جسته است.

همین‌طور در رمان *امرأة فی الخمسین* رنگ آبی از فراوانی بیشتری برخوردار است و القاگر صفاتی چون آرامش به همراه لذت‌بردن از آن و رمز جاودانگی و خرد است (لوشر، ۱۳۸۶، ص ۷۷). با توجه به اینکه شخصیت‌های این رمان دچار نوعی تحول درونی می‌شوند، بیطار در وصف این وقایع از رنگ آبی بیشتر بهره برده است. در این رمان تمام زنان از جمله زن خبرنگار، فابیولا، کاتیا، وفاء و... از جایگاه خویش ناخرسندند، اما سرانجام در آستانه پنجاه‌سالگی تصمیم می‌گیرند خود را از وابستگی به مرد برهاند تا آرامش همیشگی را برای خویش به ارمغان بیاورند: «تأملت شعاع الفجر المزرق ضحکت ضحكة الشفاء لأني كنت أشعر أن شعاع الفجر طلع من قلبي و لم يأت عبر النافذة و كنت اشعر كيف اتغير» (ص ۷۴). به پرتو آبی سحر اندیشیدم و با خنده‌های شفافبخش

خندیدم، زیرا احساس می‌کردم که پرتو سحر از قلبم بیرون آمده ولی از پنجره‌ها هنوز بیرون نیامده ... احساس کردم چطور در حال تغییر و تجدید هستم.

بنابراین به نظر می‌رسد بیطار از روان‌شناسی رنگ‌ها در معرفی حالت درونی شخصیت‌ها به خوبی استفاده کرده است. این در حالی است که در رمان‌های عبدالقدوس، رنگ نمود محسوسی ندارد و نویسنده نتوانسته به خوبی از این عنصر زبانی بهره ببرد و تنها از رنگ‌هایی چون سیاه، سفید، قرمز و قهوه‌ای استفاده کرده است. چنانچه در شاهد مثال زیر، عبدالقدوس چادر سفید سعادت را روایت می‌کند و هیچ طیف رنگی را برایش در نظر نگرفته است:

«کت أسیر فی موكب الزفة و الطرحة البيضاء فوق رأسی» (۲۰۰۹، ص. ۳۳). با چادر سفید

روی سرم در صف عروسی قدم می‌زدم.

۲-۵. تشبیه

صنعت‌های بلاغی در نوشتار زنان، به شیوه متفاوتی از آثار مردان به کار گرفته می‌شود. «زنان با تکرار الگوهای تصویری، بلاغی در نوشتارشان در پی ایجاد سبکی زنانه‌اند» (Showalter, 1981, p.193)؛ بنابراین در تشبیهاتشان، متناسب با زمینه ذهنی خود عمل می‌کنند. از این رو تشبیهات مورداستفاده زنان بیشتر از موضوعات موردعلاقه آنها نشئت گرفته و براساس مسائلی است که به سوی آنها گرایش دارند. تشبیهاتی که منبعث از ویژگی روحی، اخلاقی و اهم مسائلی است که با آنها سروکار دارند.

واکاوی ساختار استعاره‌ای زنان در ادوار گوناگون نویسندگی ما را به نظام شناختی آنها رهنمون می‌سازد. بررسی آثار نویسندگان زن، نشان از آن دارد که زنان برای نشان دادن مرزبندی میان دو جنس بیشتر از استعاره‌های حیوانی بهره می‌برند؛ مانند

گوسفند، آهو و... که هر کدام از آنها نشانگر وضعیتی از موقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی زنان است (فتوحی، ۱۳۹۰، صص. ۴۰۹-۴۱۰).

«هی تحب أن تشبه نفسها بالعنكبوتة التي يلتهم أولادها جسدها وهي مستسلمة سعيدة لقدرها، عارفة أنهم بعد أن يلتهموها سينطلقون أصحاب في الحياة» (بیطار، ۲۰۱۰، ص. ۲۸). مادر دوست دارد خود را به عنکبوت تشبیه کند که فرزندانش بدنش را می‌بلعند، درحالی‌که با خوشحالی تسلیم سرنوشت خود می‌شود، زیرا می‌داند که پس از بلعیدن او، سالم به زندگی ادامه خواهند داد.

«انخلع قلبه من الخوف، أحس أنه حشرة» (همان، ص. ۱۱۹). دلش از شدت ترس از جا کنده شد، احساس می‌کرد حشره است.

«اننى انخمص داخل ذاتى كحلزونة تتفوق داخل قوقعتها» (همان، ص. ۱۰۰). مانند حلزونی که در صدفش حلقه زده است در خود فرو می‌روم.

با کمی تأمل در تشبیهات بیطار به خوبی می‌توان دریافت که مشبه‌به همگی از حیوانات و حشرات خانگی محسوب می‌شوند. از این جهت در تشبیه عشق مادر به فرزند از عنکبوت و یا فرد ترسو از حشره استفاده کرده است. از آنجایی‌که زنان همواره در خانه با این موجودات زندگی می‌کنند و نظاره‌گر آزار آنان هستند، این موجودات را نمود عینی و بسیار متناسب با تشبیهات خود قلمداد می‌کنند.

«ان روحى اهترأت من الحب...أشبهه بطفل حان أوان ولادته لكن الولادة متعثره، والجنين يتألم حتى الموت اختناقاً» (بیطار، ۲۰۱۵، ص. ۱۸۱). روحم از عشق فرسوده شده است؛ مانند بچه‌ای که زمان زایمانش فرارسیده بود، اما زایمان سخت است و جنین تا حد مرگ از خفگی رنج می‌برد.

«الآن الحب أشبهه بالفطر، فقاعة تنمو بلا جذور» (همان، ص. ۱۰). اکنون عشق مانند قارچ است؛ حبایی که بدون ریشه رشد می‌کند.

«عمرها المهدور کدم طمئنها» (همان، ص. ۲۸). زندگی‌اش مانند خون قاعدگی هدر رفت. «الخوف المبهم يجعله يقضى أياماً متكوماً فى سريره كجنين، متدثراً باللحاف» (همان، صص. ۲۴ و ۱۸۶). ترس مبهم باعث می‌شود او روزها را در رختخواب خود مانند جنین پیچیده‌شده در لحاف، بگذراند.

تشبیهات زنانه از توجه به عشق بی‌بهره نیست. بیطار حتی در تشبیهات خویش به نحوی عمل کرده است که هر مخاطبی به محض شروع به خواندن پی به زن بودن نویسنده‌اش خواهد برد. نویسنده زن می‌تواند بی‌قراری از برای معشوق را به نوزادی که زمان ولادتش فرارسیده، تشبیه کند که بر اثر زایمان سخت از خفگی رنج می‌برد، زیرا زنان تجربه زایمان دارند نه مردان. چه بسا نویسنده مرد نتواند از چنین تشبیهاتی استفاده کند؛ تشبیه عشق امروزی به قارچ بدون ریشه، هدررفتن عمر به خون قاعدگی و یا تشبیه سپری کردن روزها در تخت از ترس به جنین پیچیده شده در پتو، تشبیه منحصر به فردی است که تنها نویسنده زن از عهده آن بر می‌آید.

«زنان اغلب با مسائل مربوط به دوخت و دوز، آشپزی، مسائل کودکان و... شناخت دارند که می‌توان آن را حوزه زنانه نامید و مردان اغلب با مسائل کار، ورزش، ابزارآلات و... آشنایی دارند که می‌توان حوزه مردانه نامید» (عمر، ۱۹۹۶، ص. ۱۱۹ و ۹۶؛ برهومه، ۲۰۰۲، ص. ۱۳۱). در میان آثار عبدالقدوس تشبیهاتی مشاهده می‌شود که آشکارا بر جنسیت مردان دلالت می‌کند و نویسندگان مرد از آن‌ها بسیار استفاده می‌کنند؛ از پرکاربردترین آن‌ها در حوزه جنگ، ابزارآلات و کار است که نمونه‌هایی از آن ذکر می‌شود:

«لیس بین بناتها وأولاد أختها أى صداقة أو حتى تفاهم. انهم كلما اجتمعوا فى مناسبة يبدون كأنهم فى حرب وقد نظموا أنفسهم فى خطوط قتال» (عبدالقدوس، بی‌تا، ص. ۱۴).

عبدالقدوس در این قسمت جدال و عدم تفاهم بین فرزندان را به جنگی تشبیه کرده است که فرزندان خود را در آن خطوط سازماندهی می‌کنند.

همچنین در قسمت دیگر کهولت و تماشای گذر عمر به قاطر پیری تشبیه شده است که با خود گاری‌ای را حمل می‌کند درحالی‌که از درون آن خبر ندارد: «وصلت الی سن الملل... وأرقب کل ما یجری حولی كأنه وقع دقات حوافر بغل عجوز یتحرک وهو یجر خلفه عربة لا یعرف ما فیها» (عبدالقدوس، ۲۰۰۹، ص. ۵).

درواقع عبدالقدوس در تشبیه خود از لوازمی استفاده کرده است که مردان بیشتر با آن سروکار دارند:

«کل أحاسیس المیتة تصحو قافزة كأنه قد نفخ فی البوق» (۲۰۰۹، ص. ۱۱۲). تمام احساسات مرده‌ام از خواب بیدار شدند انگار در شیپور دمیده شده است.

«الأم تعیش کالخفیر أو کعسکری المرور... تحرس وتنظم المرور دون أن تتکلم کثیراً» (بی‌تا، ص. ۱۶۷). مادر مانند نگهبان یا پلیس راهنمایی‌وراندگی زندگی می‌کند؛ او بدون اینکه زیاد صحبت کند نگهبانی می‌دهد و ترافیک را سازماندهی می‌کند.

در این عبارات عبدالقدوس برای تشبیه بیدار شدن احساسات از دمیدن در شیپور و برای توصیف رابطه سرد بین مادر و فرزند از صفات پلیس راهنمایی‌وراندگی استفاده کرده است.

پرواضح این‌گونه فضاسازی در تشبیهات زنان کم‌تر دیده می‌شود و تحت‌تأثیر تجربه مردانه در نوشتارشان تجلی می‌یابد؛ بنابراین مردان برای ساختن تشبیه از مشبه‌به‌هایی بهره می‌برند که مربوط به حوزه فعالیت مردانه باشد.

تشبیهات عبدالقدوس باتوجه به جنسیت مردانه سرشار از مسائل جنسی است. در این آثار می‌توان انواع تشبیهات مربوط به رقص، آواز، عشق‌بازی و مسائل جنسی را یافت. گویی رمان دایرةالمعارفی برای نشان دادن انواع روابط نامشروع است: «فرحت الأم حتی اصبحت فی مشیتها كأنها ترقص» (بی‌تا، ص. ۱۸۸). مادر آن‌قدر خوشحال بود که راه‌رفتنش هم مانند رقصیدن بود. «كأن الحمل عورة لا یصح أن تكشف خصوصاً فی الاجتماعات الرسمية» (۲۰۰۹، ص. ۶۵). گویی بارداری عیبی است که به‌ویژه در جلسات رسمی نباید آشکار شود.

۳-۵. واژگان مأنوس زنانه و مردانه

از دیگر اختلافات زبان‌شناسی در نوشتار زنان و مردان تفاوت آن‌ها در میزان به‌کارگیری واژگان متعلق به جنسیت است. شوالتر بر این باور است «تفاوت در مشغله‌ها و نقش‌های سنتی زنانه و مردانه سبب ایجاد تفاوت در نوشتار زنان و مردان می‌شود» (Showalter, 1977, p.11). بنابراین زنان در آثارشان «از واژه‌های مربوط به زنان مانند گل‌دوزی، جواهرات و لباس، آشپزی، روابط مادر و دختر و... بیشتر بهره می‌برند» (Showalter, 1977, p.321). «استفاده نویسنده زن از بعضی اصطلاحات خاص زنانه نشان می‌دهد که آنان توانسته‌اند به دنیای تجربیات زنانه ورود کنند و آن را در قالب کلمات، نمود واقعی بخشند و تصویری از دنیای طبیعی و ملموس زنانه را به مخاطب عرضه نمایند» (فرید و رستم‌پورملکی، ۱۴۰۱، ص. ۳۴۶). در آثار بیطار از آنجایی که فضای ذهنی و گفتمانی نویسنده آکنده از مفهوم زن است؛ واژه‌های متعلق به زنان در گستره داستان حضور ملموسی دارد. کاربرد مکرر واژه‌هایی در زمینه لباس زنانه چو (دامن، لباس عروس، روسری، پیراهن حریر، لباس زیر، دکمه سوتین و...) و لوازم آرایشی

مانند (کرم، سرمه، رژ لب، گیرمو، جواهرات، صابون، تزریق گونه و لایه برداری پوست) و وسایل خانه مانند (فرش، پرده، تخت، مبل، لباس شویی، فر و یخچال) و اسامی غذاها مانند (چای، آب پرتقال، خمیر نان، حلوا، دلمه برگ انگور، برنج روغن و...) نمایانگر احساس زنانه و دیدگاه عاطفی او به هویت زنان است. همین‌طور در رمان‌های بیطار واژه‌های عاطفی مانند (آه، یاه، یاعینی، یا روح الماما، یاحیبی، یا الهی) و افعالی مانند غصه خوردن، گریه کردن، ترس، تنهایی و دوست داشتن از بسامد بالایی برخوردار است که نشانگر تأثیر جنسیت بر انتخاب واژه‌های خاص از سوی زنان است. از این رو زنان در آثار خود «با بیان تجربیات، ارزش‌های ذهنی و علاقه‌مندی‌ها سبب تفاوت در نحوه به‌کارگیری زبان با آثار مردان می‌شوند» (همان، ص. ۳۰۸).

در مقابل در آثار عبدالقدوس با توجه به جنسیت مردانه واژه‌هایی از قبیل لباس و پوشش مردانه و نیز وصف زور بازو و... بیشتر استفاده شده است. همچنین کثرت وجود افعال و عباراتی در زمینه پول، سیاست، رقابت، بوسیدن، در آغوش گرفتن، وسوسه کردن و برانگیختن که آشکارا بر جنسیت مردان دلالت می‌کند و در طبیعت آنان نهاده شده است، در آثار عبدالقدوس نمود بارزی دارد: «حتى الذي جاء به إنه بدلة كاملة وقميص وكرافت» (عبدالقدوس، بی تا، ص. ۸۰ و ۱۰۳). حتی لباسی که او با آن آمده بود یک دست کت و شلوار، پیراهن و کراوات بود. «إن مظهره رائع... قوامه و سمرته و وسامة رجولته» (۲۰۰۹، ص. ۲۰). قیافه‌اش بسیار زیباست: قد و قامتش، سبزگونی‌اش، خوش تیپی مردانه‌اش.

۶. بُعد روان‌شناسانه

این رویکرد از دیدگاه شوالتر به بررسی ناهمسانی نیازهای روانی مردان و زنان و چگونگی تأثیر آن بر اثرشان می‌پردازد. یکی از پرشورترین باورهای نویسندگان زن این بود که «وقتی زنان، سلطه مردان را سرنگون کردند ناشناخته‌های مخفی روان زن بیان

ادبی منحصر به فردی پیدا کرد» (Showalter, 1997, p.13). از این رو ما باید «با بررسی شکاف‌های متن زنانه، ناگفته‌های روان زنان را پیدا کنیم» (Showalter, 1997, p.19). این جستار با بررسی مصادیق روان‌شناسانه در آثار بیطار و عبدالقدوس به دنبال تبیین تأثیر تفاوت‌های جنسیتی در میزان بهره‌گیری نویسندگان از الگوی روان‌شناسانه شوالتر است.

۱-۶. حسادت # غیرت

از جمله مباحث مهم در روان‌شناسی شوالتر، حس حسادت است که در نوشتار مردان و زنان به صورت متفاوتی بروز پیدا می‌کند (Showalter, 1985, p.276). حسادت در آثار زنان هم‌پایه حس غیرت در آثار مردان است. در آثار بیطار به حسادت زن روزنامه‌نگار نسبت به دوستش فابیولا و پسرش بر می‌خوریم که به سادگی شوهر سابقش را مورد تمسخر قرار می‌دهد. در حالی که زن روزنامه‌نگار هراس دارد که در مورد همسرش کلامی به زبان آورد که سبب برانگیختن حس حقارت در پسرش گردد: «كنت أحسد فابیولا وابنها، فهما یشتمان الأب الحیوان بیساطة ویتحدثان ویسخران منه، لم یکن طوطماً ولا محظوراً» (بیطار، ۲۰۱۵، ص. ۹۵). من به فابیولا و پسرش حسادت می‌کردم. آن‌ها به سادگی به پدر حیوان‌صفت خود توهین می‌کردند، و او را به باد مسخره می‌گرفتند. این کار نه تابو بود و نه ممنوع.

در نمونه‌ای دیگر بیطار غبطه روزنامه‌نگار به زندگی آزادانه جوامع غربی را چنین بیان می‌کند: «كنت أحسد الرجال والنساء فی المجتمعات الغربیة الذین یعیشون مساکنة دون أیة ارتباطات ثقیلة، دون تملك» (همان، ص. ۴۶). به مردان و زنان جوامع غربی حسادت می‌کردم که در آرامش بدون هیچ‌گونه پیوندهای سنگینی (ازدواج) و بدون مالکیت، با هم زندگی می‌کردند. همین‌طور در قسمت دیگر به بیان حسادت جمیل ناشی از مقایسه زندگی فقیرانه خود با زندگی ثروتمندان می‌پردازد. این حسادت بیماری روحی او را تشدید می‌کند:

«اذا كانت المقارنة بين حياته الباهتة التافهة و حياة الاثرياء توله و تثير فيه مشاعر الحسد واليأس» (۲۰۱۰، ص. ۴۸). مقایسه زندگی کسل‌کننده و بیهوده خود با زندگی ثروتمندان، او را آزرده می‌کند و حس حسادت و یأس را در او برمی‌انگیزد.

در آثار عبدالقدوس، حسادت زنانه به صورت غیرت مردانه نمایان می‌شود، مثلاً در رمان *رائحه الورود*، احمد نامزدش را منحصر به خود می‌داند و می‌خواهد همسرش فقط با او هم صحبت شود:

«انه يغار كل من حولي من الطلبة من كل من يقول لي كلمة واحدة...» (بی‌تا، ص. ۱۳۲). احمد به همه دانشجویان اطرافم و هر کسی که یک کلمه با من حرف می‌زند غیرت نشان می‌دهد.

«وتدفعه غیرته الى التردد على الجامعه كل يوم» (همان، ص. ۱۳۴) و غیرتش او را وادار می‌کند که هر روز به دانشگاه رفت و آمد کند.

در قسمتی از رمان هم، درد ناشی از غیرت را با صور خیال و تشبیه مانند افراد دیوانه‌ای می‌داند که او را به مرز جنون رسانده است: «انه يغار كالجانين ربما لأنه كان في نفس الكلية ويعرف ما يحدث فيها» (همان، ص. ۱۳۲). احمد دیوانه‌وار به او غیرت دارد، شاید چون در همان دانشکده است و می‌داند در آنجا چه اتفاقی می‌افتد.

در فراز دیگر در این داستان، نویسنده نگاهی دیگر به غیرت دارد؛ او نه تنها غیرت مردانه را در قبال زن مورد علاقه خویش امری مذموم و ناپسند نمی‌داند، بلکه بر این باور است این تعصب به ازدواج و پیوندی استوار خواهد انجامید: «إن صديق إبتها لا يمكن أن يقاوم غیرته إلا بالزواج» (همان، ص. ۱۳۲). دوست پسر دخترش جز با ازدواج نمی‌تواند در برابر غیرتش مقاومت کند.

در این بخش، دیدگاه شوالتر مبنی بر اینکه زنان و مردان حالات روحی خود را در تولیدات متنی بازتاب می‌دهند، اثبات می‌شود. در نتیجه حس حسادت و ویژگی سبک

ادبی نویسنده زن و درمقابل وفور واژه‌های غیرت و تعصب سبک آثار مرد نگاشته است.

۲-۶. هویت‌باختگی و خودکم‌بینی # غرور و احساس برتری

عدم خودباوری از جمله شاخصه‌های روانی زنان است که روان‌شناسان آن را وجه تمایز زبان زنانه از زبان مردانه دانسته‌اند. روان‌شناسان بر این باورند زنان بیش از مردان در نوشتار خود از مفهوم حقارت استفاده می‌کنند. «افسردگی معمولاً با نشانه‌های بی‌ارزشی و احساسات ناخوشایند همراه است که در زنان رایج‌تر از مردان می‌باشد» (نوایی‌نژاد، ۱۳۸۵، صص. ۱۴۴-۱۴۶). تانگ معتقد است: «غبطه قضیب در دختران سبب می‌گردد تا از اعتمادبه‌نفس کم‌تری نسبت به مردان بهره‌مند باشند» (تانگ، ۱۳۸۷، ص. ۲۹۹).

درواقع طرز نگاه مردان به زنان در جامعه مردسالار و به حاشیه رانده شدن سبب می‌شود تا زنان همواره در معرض آسیب قرار بگیرند و از درون دچار خلأ شوند؛ بنابراین انواع آسیب‌های اجتماعی که بر زن تحمیل می‌شود، حاصل تأخیر فرهنگی و دستاورد دوران گذراست. «مردان به اشکال مختلفی بر زنان نفوذ دارند؛ از این‌رو نویسندگان زن ناگزیر در نوشتار خود از حقارت سخن می‌گویند که نمایانگر سازگاری قهرمان داستان با جامعه است» (Showalter, 1985, p.147). از این‌رو زنان نویسنده با به‌خدمت‌گرفتن قلم خود در پی شناساندن ویژگی‌های روحی خویش به جامعه هستند. بیطار هم در رمان *امرأة فی الخمسین*، با قراردادن شخصیت اصلی بدون نام در پی نشان دادن جایگاه پایین زنان و عدم اعتمادبه‌نفس در آنان است. وی در این رمان سرگذشت هشت زن را از زبان خودشان بیان می‌دارد که به سبب اقتدار مردسالارانه به ناهنجاری‌های رفتاری و خودکم‌بینی گرفتار شده‌اند. وجه تشابه تمام زنان این رمان این

است که اغلب آنان یا زنانی فریب‌خورده هستند و یا افرادی تحقیر شده و در جست‌وجوی آرامش. وفاء از جمله زنان تحقیر شده‌ای است که تنوع‌طلبی همسرش بر دنیای ذهن و روان او سایه افکنده و هویتش را خدشه‌دار کرده است. شدت این حقارت به حدی بوده است که وی را دچار مرگ روحی کرده است: «کان فی عالمه وعاهراته... الأمر أشد تعقيداً من مجرد حسائر، ثمّة موت أصابي، إحساس بالقهر والمهانة والاستعباد» (۲۰۱۵، ص. ۱۲۳). او در دنیای خود و معشوقه‌هایش غرق بود... موضوع پیچیده‌تر از آسیب محض است، احساس مرگ می‌کردم و نیز احساس ظلم، تحقیر و بردگی. در واقع بیطار با ترسیم مردانی چون همسر وفاء و محدود کردن آنان به تمناهای جسمانی و عشرت‌طلبی، خشونت‌های روانی علیه زنان را به تصویر می‌کشد.

وجود افکار نادرست در مورد زنان مجرد، از دلایل دیگر خودکم‌بینی است. گویی موجودیت زن وابسته به مرد است و زن بدون مرد سبب فساد اجتماع است. این طرز نگرش، چنان فشار روحی بر زنان تحمیل می‌کند که به هر قیمتی تن به همراهی با یک مرد می‌دهند: «أطرق خجلة من نفسي الوحيدة، كما لو أن الوحدة عار وأحس بالدونية والإعاقاة وأنا أقارن نفسي بصديقاتي المتزوجات» (همان، ص. ۴۵). من از تنهایی خود احساس شرمندگی می‌کنم، انگار تنهایی مایه شرمساری است و وقتی خودم را با دوستان متأهلم مقایسه می‌کنم احساس حقارت و ناتوانی می‌کنم.

خودکم‌بینی در زنان با احساس برتری در مردان در تقابل با یکدیگرند. خودشیفتگی از خصوصیات ذاتی مردانه شمرده می‌شود. روان‌شناسان معتقدند که «مردان به‌طور کلی پرخاشگرتر و دارای اعتماد به نفس بیشتری هستند» (نوابی‌نژاد، ۱۳۸۵، ص. ۱۶۱). از این‌رو غرور بخشی جدایی‌ناپذیر از رمان‌های مردانه است و عبدالقدوس نیز بارها از این ویژگی مردانه بهره برده است. بسامد بالای استفاده از این صفت را می‌توان وجه

تمایز نوشتار مردانه تلقی کرد. نویسنده قهرمان اصلی داستان را فردی مغرور و خودخواه می‌داند که از دیدار هر روزه همسر و دخترش دچار توهم شده و فکر می‌کند این دیدارها به دلیل مجاب کردن او برای بازگشت به زندگی است: «کان عبدالحمید یتردد علی البیت بحجة رؤية فائزة ربما كان يحاول إقناعي بالعودة إليه... أو ربما كل هذا مجرد وهم يثيره غروري بنفسي وتصوري أن ليس هناك رجل يستطيع أن يستغني عني، خصوصاً وأني أنا التي بدأت بطلب الطلاق» (عبدالقدوس، ۲۰۰۹، صص. ۷۹ و ۸۰). عبدالحمید، به بهانه دیدن فائزه به خانه رفت و آمد می‌کرد. شاید می‌خواست مرا متقاعد کند که نزد او برگردم. یا شاید همه این‌ها فقط توهمی ناشی از خودبزرگ‌بینی من بود و تصور اینکه هیچ مردی وجود ندارد که بتواند بدون من زندگی کند؛ به خصوص اینکه من بودم که درخواست طلاق دادم.

در جایی دیگر در وصف غرور همسر محمود و خیانت او چنین می‌گوید: «لا شك أن هذه الإشاعات وصلت إلى زوجته ولكنها امرأة تتق في نفسها إلى حد الغرور إنما واثقة أن زوجها لن يتزوج عليها» (بی‌تا، ص. ۱۲۲). شکی نیست این شایعات به گوش همسرش رسیده است. اما او زنی است که مغرورانه به خودش اعتماد دارد و مطمئن است که شوهرش بر سر او زن دیگری نخواهد آورد.

۳-۶. رقت و عطوفت # جدیت و پرخاشگری

عطوفت زنانه یکی از مباحث پرتکرار نگاشته‌های زنانه است. «به‌نحوی که عواطف و احساسات عاشقانه پایه‌های اصلی داستان زنانه را تشکیل می‌دهند» (Showalter, 1977, p. 103). «رمان‌های زنانه عمدتاً به فانتزی‌های عشق رمانتیک می‌پردازند و دنیایی مملو از عشق را برای زنان تصور می‌کنند» (Showalter, 1981, p. 195). روحیات روانی متمایز مردان و زنان و بارزتر بودن وجه عاطفی در زنان سبب شده است تا در آثارشان شاهد ظهور احساسات رقیق به شکلی پررنگ‌تر از آثار مردان باشیم. «مردان بیشتر قلم به زبان

عقل می‌رانند و زنان در پهنه دل قلم‌فرسایی می‌نمایند. جهان کانون توجه مردان است و خویشتن کانون توجه زنان، زیرا زیباشناسی نوشتار اساساً از غنای عواطف و شتاب احساسات ناشی می‌شود» (طرابیسی، ۱۹۸۱، ص. ۱۱).

درواقع نویسنده زن «در پی آفرینش زبانی لطیف و عاری از هرگونه خشونت زبان مردانه است؛ زبان منعطفی که محدودیتی برای او در بیان هر آنچه که می‌خواهد، ایجاد ننماید» (Leclerc, 2001, p.179). از این رو زنان نویسنده همواره در پی نمایش عواطف و صبر زنانه‌اند: «تتفجر شوق عاصف لزوجته حبیبته الصابرة الرائعة، التي تتحمل بصبر شتائمہ واعتذاراته ونوب اکتتابه وتسامحه کل مرة بحبها الکبیر له» (بیطار، ۲۰۱۰، ص. ۸۴). اشتیاقی شدید در دل او نسبت به همسرش، معشوق زیبا و صبورش زنانه می‌کشد. کسی که صبورانه توهین‌ها، عذرخواهی‌ها و افسردگی دائمی او را تحمل می‌کند و هر بار، با عشق فراوانش او را می‌بخشد.

می‌توان بیان داشت «عشق در نگاه زن یک نیاز ضروری قلمداد می‌شود. تنها عشق قادر است زیبایی‌های آشکار و پنهان یک زن را جلوه‌گر سازد و زن تنها با مدد گرفتن از عشق می‌تواند زیبا ببیند» (زرلک، ۱۳۸۲، ص. ۳۳). در رمان *احلام نازفه* نیز سعاد وجود خود را یکباره فراموش می‌کند و پس از خیانت و وفات همسرش، تمام احساساتش را نثار فرزندان می‌کند و از هیچ کوششی برای شادکردن آن‌ها دریغ نمی‌کند: «فمنذ وفاة زوجها تحوّلت الی مقاتلة شرسة، علیها أن تعیل أولادها. فی اللحظات الکثیرة الی کانت تشرف فیها علی الاھیار من التعب، کانت تستعید قواها بأن تکرر لنفسها مراراً: تماسکی یا امرأة، فانت أم...» (بیطار، ۲۰۱۰، ص. ۲۴). از زمان مرگ شوهرش، به مبارزی سرسخت تبدیل شد که باید زندگی فرزندان را تأمین کند. در بسیاری از لحظات که به دلیل خستگی در آستانه سقوط قرار می‌گرفت؛ با تکرار: محکم باش زن، تو مادری، قدرت خود را به دست می‌آورد. از این رو «قصه عشق در آثار زنان از نظام‌های ارزشی مردانه حاکم بر اجتماع

فرودرستی و فرادستی جامعه شرقی پرده برمی‌دارد» (فرید و رستم‌پورملکی، ۱۴۰۱، ص. ۳۴۸).

بنابراین «جایگاه مادرانه، ارضاکننده‌ترین بخش از مجموعه نقش‌های سنتی زنان می‌باشد» (هاید، ۱۳۸۲، ص. ۲۰۶). به طوری که حس مادرانه، دست‌یافتنی‌ترین احساس زنان است. در داستان‌های بیطار هم احساساتی از این قبیل فراوان به چشم می‌خورد. مادرانی که در اوج محنت و رنج به خاطر فرزندان، همیشه لبخند می‌زنند: «هي تشعر أن قلبها متورم ويرشح دماً ورغم هالكها من التعب وإحساسها بالاهيار، فإنها لم تكف عن الابتسام لابنها» (بیطار، ۲۰۱۰، ص. ۲۳). او احساس می‌کرد که قلبش متورم شده و در حال خون‌ریزی است و با وجود احساس خستگی در حد مرگ و فروپاشی، از لبخند زدن به پسرش دست برنمی‌داشت.

این در حالی است که در نوشته‌های عبدالقدوس برخلاف بیطار، مادر همیشه اسطوره فداکاری نیست؛ بلکه او در برخی از داستان‌ها شخصیت‌های زن مشابهی را خلق می‌کند که تداعی‌کننده زنان تندخو هستند. زنانی که با رفتارهای خشونت‌آمیز زندگی زناشویی خود را به تباهی کشانده‌اند.

عبدالقدوس رفتارهای خشونت‌آمیز را با اتکا به مفاهیمی مانند: نامهربانی، فریادهای گوش‌خراش، عدم علاقه مادر به پدر، دریافت اجاره منزل مادر از دختر، بحث و جدال مداوم به تصویر کشیده است. به طور کلی «گفتار مردان نسبت به زنان خشونت بیشتری دارد و این نکته در بسیاری از زبان‌های دنیا مشهود است. گویی خشونت مشخصه مطلوب مردانه است، اما در کلام زنان پذیرفتنی نیست» (فتوحی، ۱۳۹۰، ص. ۴۱۱). «زنان منحصرأ از نظر اخلاقی برتر و مردان ذاتاً خشن هستند» (Showalter, 1985, p.216).

مادر سعاد در زمره شخصیت‌هایی است که گرفتار گردابی از خصائص مستبدانه است که نه تنها زندگی خود را بلکه زندگی تمام اعضای خانواده را تحت تأثیر رفتارهای خویش قرار داده است. اوج رفتارهای خشونت‌آمیز او در موضوع ازدواج سعاد با عزیز بازنمایی شده است: «قالَت أم سعاد: ما رأيك فيهِ؟ قالَت سعاد وهي في حيرة: ولكنهُ أكبر مما تصورتُهُ يا ماما» (عبدالقدوس، بی تا، ص. ۳۶). مادر سعاد گفت: نظرت در مورد او چیست؟ سعاد در حالت بهت و حیرت گفت: اما ماما! سن او بیشتر از حدی است که تصور می‌کردم.

۴-۶. نقش زنان - مادری # نقش مردان - پدری

جنسیت نویسنده در گزینش شخصیت زن رمان و نحوه پردازش آن بسیار تأثیرگذار است و سبب ایجاد تفاوت‌هایی در نحوه خلق آثار و پرداخت شخصیت‌ها در رمان می‌شود. «زنان در آثارشان بر مفهوم قهرمان‌گرایی متمرکز می‌شوند و با شخصیت‌های زنی که خلق می‌کنند آثارشان را به‌طور خاص زنانه می‌سازند» (Showalter, 1985, p. 113). تصویر غالب زنان در آثار بیطار، زنانی مطیع، وفادار، صبور، خستگی‌ناپذیر و شیفته فرزندان است. زنانی چون فتون و وفاء شیفته زندگی خویش‌اند، اما خیانت همسر این رؤیا را به کابوس بدل می‌کند و تصمیم به جدایی می‌گیرند. از جهتی بعضی زنان مانند ابتهال و کاتیا از شدت رنج و محنت، ناگزیر تن به رابطه می‌دهند و یا زنانی مانند فابیولا و زن خبرنگار به‌خاطر فرزندان همچنان به حفظ زندگی پافشاری می‌کنند؛ اما مردان به‌دلیل طمع مادی متارکه می‌کنند.

بنابراین بیطار نگاهی سرشار از تحسین به زنان آثارش دارد. اما در آثار عبدالقدوس زنان علی‌رغم داشتن مردانی متمول و مطیع به دلایل گوناگونی یا به جهت لذت‌طلبی و

تنوع رابطه، علی‌رغم مخالفت همسر اصرار بر جدایی دارند. سعاد و مادرش در رمان *رائحه الورد* و شخصیت اصلی رمان *ونسیت انی /مرأة* از این‌گونه شخصیت‌ها هستند. در نتیجه عبدالقدوس نگاهی دوقطبی به زن دارد و بیان خصوصیات مثبت برخی از زنان در آثارش نمی‌تواند پنهان‌کننده نوع نگاه مردسالارانه نویسنده به شخصیت و نقش اجتماعی زن در یک اجتماع مردسالار باشد. تأکید و توجه به نقش‌های منفی مانند برجسته کردن خصوصیات همچون حيله‌گری و عدم تعهد به خانواده و در پی آن کم‌رنگ کردن ویژگی‌های خوب، بیانگر نگاه کاملاً مردانه نویسنده به جایگاه زنان در این رمان‌ها دارد. وی در رمان *ونسیت انی /مرأة* شخصیت اصلی داستان را زنی خودپسند و در جایگاه استاد دانشگاه و نماینده مجلس قرار می‌دهد که موقعیت شغلی و جایگاه اجتماعی‌اش را بر همسر و حتی فرزندش ترجیح می‌دهد. «اگر نویسنده زن باشد زندگی زنان را آن‌گونه که دوست دارد می‌آفریند: انعطاف‌پذیر، پاسخ‌گو و... مهم‌تر از همه از تحقیری که توسط بسیاری از مردان در آثارشان به اشتراک گذاشته شده است می‌گریزد» (Showalter, 1985, p.292).

نقش مردان- پدری: در رمان‌های بیطار به‌ندرت با مردان عاشق‌پیشه مواجه می‌شویم. مردان در رمان‌های او به‌استثنای تعداد محدودی از آن‌ها به نحوی دچار عشرت‌طلبی و ناهنجاری‌های اخلاقی هستند. به‌گونه‌ای که همسر و فرزندانشان را نادیده می‌گیرند. مانند همسر فابیولا که حتی وقتی پسرش در پی سانحه تصادف در حالت مرگ و زندگی بود، با بی‌تفاوتی به عیادتش نیامد: «تصوري الحيوان، اتصلوا به وقالو له ابنک فی المشفی وهو بین الحیة والموت ولم یبال!» (۲۰۱۵، ص. ۸۶). تصور کن آن حیوان را، به او زنگ زدند و گفتند پسر در بیمارستان بین مرگ و زندگی است؛ اهمیتی نداد.

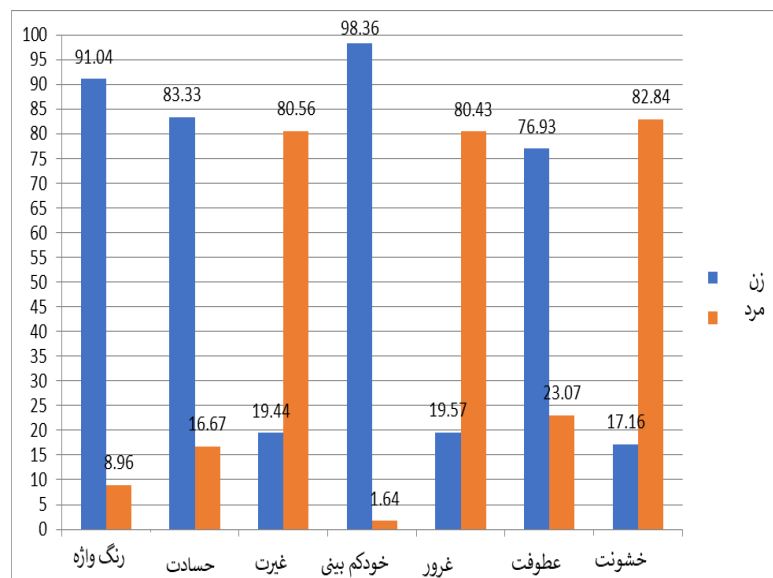
بیطار حتی به مردان تحصیل کرده نیز نگاه مثبتی ندارد و بر این باور است که گفتار و رفتار بسیاری از آنان مزورانه بوده و با هم مطابقت ندارد. مانند شخصیت ناقد ادبیات فمینیستی در رمان *امرأة فی الخمسین*. اما عبدالقدوس نگاه بسیار ملایم‌تری به مردان دارد.

جدول ۱: مقایسه فراوانی مؤلفه‌های نظریه‌ی زبانی و روانی شوالتر در آثار بیطار و عبدالقدوس

جنسیت / متغیرها	بیطار	درصد	عبدالقدوس	درصد	مجموع
رنگ واژه‌ها	۱۲۲	۹۱.۰۴	۱۲	۸.۹۶	۱۳۴
حسادت	۱۵	۸۳.۳۳	۳	۱۶.۶۷	۱۸
غیرت	۷	۱۹.۴۴	۲۹	۸۰.۵۶	۳۶
خودکم‌بینی	۱۲۰	۹۸.۳۶	۲	۱.۶۴	۱۲۲
غرور و احساس برتری	۱۸	۱۹.۵۷	۷۴	۸۰.۴۳	۹۲
عطوفت	۱۰۰	۷۶.۹۳	۳۰	۲۳.۰۷	۱۳۰
خشونت	۵۷	۱۷.۱۶	۲۷۵	۸۲.۸۴	۳۳۲

در نمودار ۱ میزان استفاده از زبانی و روانی در دو نویسنده زن (بیطار) و نویسنده

مرد (عبدالقدوس) به مقایسه گذاشته شده است:



نمودار ۱: مقایسه رویکرد زبانی و روان‌شناختی در آثار دو نویسنده

۷. نتیجه

بیطار و عبدالقدوس از جمله نویسندگانی هستند که زبان جنسیتی در نوشته‌هایشان خودنمایی می‌کند. بررسی‌هایی که در رابطه با تأثیر جنسیت بر نوشتار این داستان‌ها در دو مدل زبان‌شناسی و روان‌شناختی شوالتر صورت گرفته است، نشان می‌دهد این دو نویسنده در پرداختن به یک موضوع مشترک مانند مسائل زنان، اختلافات قابل تأملی با یکدیگر دارند که به تفکیک به آن‌ها می‌پردازیم:

– یکی از تمایزهایی که در نوشتار بیطار و عبدالقدوس با توجه به ضمیر ناخودآگاه مشاهده می‌شود تفاوت آن‌ها در به‌کارگیری رنگ‌واژه‌هاست. انتخاب رنگ در آثار بیطار کاملاً هدفمند بوده و آن‌ها را با مهارت بیشتری به‌کار برده است. او علاوه بر رنگ‌های اصلی، از طیف‌های متنوع رنگ در به‌تصویر کشیدن اندیشه‌ی زنانه‌ی خویش عمل کرده است. سیاه‌وسفید که پربسامدترین رنگ به‌کار رفته در رمان *احلام نازفه* است تناسب بیشتری با فضای کلی رمان دارد و اغلب القاکننده‌ی مضمون نمادین مرگ و حیات است و همین‌طور رنگ آبی که در رمان *امراه فی الخمسین* از فراوانی بیشتری برخوردار است؛ با توجه به تحول درونی شخصیت‌ها بیانگر صفاتی چون آرامش، رمز جاودانگی و خرد است. اما رنگ در آثار عبدالقدوس نمود محسوسی ندارد و تنها از رنگ اصلی استفاده کرده است؛ بنابراین ریزبینی زنانه بیطار را در گزینش رنگ‌واژه‌ها ندارد.

– از نظر بلاغی بیطار حتی در تشبیهات خود به شکل زنانه عمل کرده است، به‌نحوی که هر مخاطبی با خواندن اثر او پی به زن بودن نویسنده خواهد برد. تشبیه در آثار او بیشتر به‌صورت بیان ویژگی حسی زنانه نمود پیدا می‌کند، ولی در آثار عبدالقدوس بیشتر با به‌کارگیری الفاظ خشن که نشان از صبغه‌ی مردانه‌ی نویسنده دارد و

نیز مشاغل مردانه‌ای چون پنچرگیری لاستیک، پلیس راهنمایی و رانندگی و همچنین مسائل جنسی صورت می‌پذیرد.

از لحاظ واژگان زنانه نیز بیطار با کاربرد مکرر واژه‌هایی در زمینه لباس زنانه، لوازم‌آرایش، وسایل خانه و اسامی خوراکی‌ها و نیز با به‌کارگیری واژه‌های عاطفی و افعالی مانند غصه خوردن، گریه کردن و... پژواک صدای زنان را در آثارش طنین‌انداز کرده و به عبارتی زنانه بودن رمان را اثبات می‌کند. در مقابل در آثار عبدالقدوس باتوجه به جنسیت مردانه، واژگان مرتبط با لباس مردانه، قدرت و زوربازو... و نیز فعل‌هایی در زمینه پول، سیاست و رقابت... فراوان است.

دیدگاه شوالتر درباره تفاوت زبانی و روانی زن و مرد در نوشتار اثبات شد. در نتیجه سبب شده تا در نگاشته‌های زنان شاهد ظهور حس خودکم‌بینی به شکلی پررنگ‌تر از آثار مردان باشیم. در مقابل، جنسیت مردانه، خودشیفتگی را برای سبک ادبی نویسنده مرد به ارمغان آورده است.

جنسیت نویسنده سبب ایجاد تفاوت‌هایی در پرداخت شخصیت‌های رمان می‌شود. بیطار نگاهی سرشار از تحسین به زنان داستان‌ش دارد. غالب زنان در آثار او مطیع، وفادار و به‌شدت وابسته به فرزندانشان هستند و تا آخرین لحظه سعی می‌کنند زندگی خود را از فروپاشی حفظ کنند؛ اما خیانت همسر این رؤیا را به کابوس بدل می‌کند و تصمیم به جدایی می‌گیرند. اما در آثار عبدالقدوس، زنان علی‌رغم داشتن مردانی متمول و مطیع، اصرار بر جدایی دارند. در نتیجه عبدالقدوس نگاهی دوقطبی به زن دارد و بیان خصوصیات مثبت برخی از زنان در آثارش نمی‌تواند پنهان‌کننده نوع نگاه مردسالارانه نویسنده باشد.

– همین‌طور در بازنمایی شخصیت مردان نیز دو نویسنده متفاوت با یکدیگر عمل کرده‌اند. در رمان‌های بیطار به‌ندرت با مردان عاشق‌پیشه مواجه می‌شویم. مردان در رمان‌های او به نحوی دچار عشرت‌طلبی هستند. بیطار حتی به مردان تحصیل‌کرده نیز نگاه مثبتی ندارد. اما عبدالقدوس نگاه ملایم‌تری به مردان دارد. شخصیت‌های مرد داستان او غالباً مطیع هستند. مردان روشنفکر هم عموماً رفتار بهتری با خانواده خویش دارند.

با توجه بررسی‌های انجام‌شده دیدگاه شوالتر مبنی بر تأثیر ناخودآگاه روانی و زبانی نویسندگان زن و مرد بر آثارشان، در رمان‌های مورد مطالعه هیفاء بیطار و احسان عبدالقدوس اثبات شد.

پی‌نوشت‌ها

1. W.Labov & P.Trudgil
2. Elaine Showalter
3. feminist criticism
4. *A Literature of Their Own*
5. psychologique & linguistique
6. Kristeva, Cixous
7. Virginia Woolf
8. image de Femme
9. woman an writer
10. female aesthetics
11. gyno criticism
12. oedipal identification
13. genderlect
14. language and women'S place

منابع

- ایجلتون، م. (۲۰۱۶). *نظریهٔ الأدب النسوی*. ترجمهٔ ع. حسن. ط ۱. دمشق: دارالحوار.
- برهومه، ع. (۲۰۰۲). *اللغة و الجنس؛ حفریات لغویة فی الذکور و الانوثة*، عمان: دار الشروق.

- تانگ، ر. (۱۳۸۷). *درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیست*. ترجمه م. نجم‌عراقی. تهران: نشر نی.
- ترادگیل، پ. (۱۳۷۶). *زیان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه م. طباطبایی. تهران: آگه.
- چامبل، س. (۲۰۰۲). *النسویة و مابعد النسویة*. ترجمه ا. الشامی. القاهرة: المجلس الأعلى للثقافة.
- حسینی، م. (۱۳۸۸). *نقد ادبی فمینیستی*، عیار نقد. تهران: خانه کتاب.
- رشید بعلی، ح. (۲۰۰۹). *مدخل فی نظریة النقد النسوی وما بعد النسویة*. بیروت: منشورات الاختلاف.
- ریاض، ع. (۱۹۸۳). *التکوین فی الفنون التشکلیة*. القاهرة: دارالنهضة.
- زرلک، ش. (۱۳۸۲). *زنان علیه زنان وجستاری در روان‌شناسی در آثار آلبارسس پرس*. تهران: کاوش.
- سلدن و، و. ویدسون، ر. پ. (۱۳۷۲). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*. ترجمه عباس مخبر. تهران: طرح نو.
- طرابیسی، ج. (۱۹۸۱). *الادب من الداخل*. بیروت: دار الطلیعة.
- عمر، ا. (۱۹۸۲). *اللغة و اللون*. جامعة القاهرة: کلیة دارالعلوم.
- عمر، ا. (۱۹۹۶). *اللغة و اختلاف الجنسین*. جامعة القاهرة: کلیة دارالعلوم.
- فتوحی، م. (۱۳۹۰). *سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها روش‌ها*. تهران: سخن.
- فرید، رستم‌پور ملکی، زهرا. ر. (۱۴۰۱). *زبان زنانه در رمان طیور ایلول امیلی نصر الله براساس نظریه لیکاف*. روایت‌شناسی، ۱۱، ۳۳۷-۳۷۲.
- کمال، ه. (۲۰۱۵). *النقد الادبی النسوی*. مصر: مؤسسة المرأة و الذاكرة.
- لوشر، م. (۱۳۸۶). *روان‌شناسی رنگ‌ها*. ترجمه و. ابی‌زاده. تهران: چاپخانه درس.
- مقدادی، ب. (۱۳۷۸). *کیمیای سخن*. تهران: نشر هاشمی.
- مدرسی، ی. (۱۳۸۷). *درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان*. تهران پژوهشگاه علوم انسانی.
- نوایی‌نژاد، ش. (۱۳۸۵). *روان‌شناسی زن*. تهران: علم.
- نورعوض، ی. (۱۹۹۴). *نظریة النقد الأدبی الحدیث*. القاهرة: دار الأمین.

- نیوتن، ک. (۱۹۹۶). *نظریه الأدب فی القرن العشرين*. ترجمه ع. علی‌العاکوب. مصر: عین‌للدراستات و البحوث الانسانية.
- واراداف، ر. (۱۳۹۳). *درآمدی بر جامعه‌شناسی زیان*. ترجمه ر. امینی. تهران: نشر بوی کاغذ.
- هام، ن. (۱۳۸۲). *فرهنگ نظریه‌های فمینیستی*. ترجمه ن. احمدی، تهران: توسعه.
- هاید، ج. (۱۳۸۹). *روان‌شناسی زنان*. ترجمه ا. خمسه. تهران: آگه و ارجمند.

References:

- Barhouma, I. (2002). *Language and Genus*. Oman: Dar al-Sharouq. (In Arabic).
- Castle, G. (2006). *Literary theory*. USA: Blackwell.
- Chambel, S. (2002). *Feminism and post-feminism*. Translated by A. Shami. Cairo: Majlis al-Ali for Culture. (In Arabic).
- Eagleton, M. (2016). *Theory of Feminist Literature*. Translated by A. Hasan. Damascus: Dar al-Hawar. (In Arabic).
- Fatuhi, M. (2012). *Stylistics, theories, approaches, methods*. Tehran: Sokhn. (In Persian).
- Farid, Rostampour Maleki, Z, R. (2022) *Feminine language in Emily Nasrallah's novel Toyoyr Aylul based on Lakooof's theory*. *Narratology Quarterly*. (In Persian).
- Ham, M. (2003). *The Culture of Feminist Theories*. Translated by N. Ahmadi. Tehran: Tehsehan.
- Hayd, J. (2010). *Psychology of Women*. Tehran: Agah 8 Arjmand. (In Persian).
- Hosseini, M. (2009). *Feminist Literary Criticism*. Tehran: Khane Kitab. (In Persian).
- Kamal, H. (2015). *Feminist Literary Criticism*. Egypt: Women and Al-Dhakra Foundation. (In Arabic).
- Lakoff, R. (1975). *Language and women's place*. New York: Harper & Row.
- Leclerc, A. (2001). *Parole de femme*. Paris: Babel.
- Losher, M. (2007). *Psychology of colors*. Tehran: Dares printing house. (In Persian).
- Mukhtar Omar, A. (1982). *Language and color*. Cairo University: Darul Uloom College. (In Arabic).
- Mukhtar Omar, A. (1996). *Language and Gender Differences*. Cairo University: Darul Uloom College. (In Arabic).
- Meqdadi, B. (1999). *Kimia Sokhn*. Tehran: Hashemi Publishing House. (In Persian).

- Modrasi, Y. (2007). *An Introduction to the Sociology of Language*. Tehran Humanities Research Institute. (In Persian).
- Navainejad, Sh. (2006). *Psychology of women*. Tehran: Alam. (In Persian).
- Noor Ewaz, Y. (1994). *Theory of literary criticism of hadith*. Cairo: Dar al-Amin. (In Arabic).
- Newton, K.M. (1996). *The theory of literature in the twentieth century*. Egypt: Ain Ilerdasat wa al-Pakhu al-Insaniya. (In Arabic).
- Rani, S. (2013). *Showalter's feminist criticism in the wilderness*. A Critique, Research Scholar, ISSN 2320_6101.
- Rashid Baali, H. (2009). *Entry in Feminist Criticism Theory and Feminism*. Beirut: Manshurat al-Difah. (In Arabic).
- Riaz, A. (1983). *Formation in the visual arts*. Cairo: Dar Al-Nahda. (In Arabic).
- Showalter, E. (1997). *Toward a feminist poetics*. Edited by Ken Newton, In *Twentieth-century literary*. Iondon: Macmillan Education.
- Showalter, E. (1981). *Feminist Criticism in the wilderness*. *Critical Inquiry*, vol 8,n2,P.p 179_205
- Showalter, E. (1977). *A Literathure of Their Own*. New Jersey: Princeton University Press.
- Showalter, E. (1985). *The New Feminist Criticism*. Essays on Women,Literature and Theory. New York: pantheon.
- Selden and Widson, R&P. (1993). *Guide to Contemporary Literary Theory*. Tehran: New Design. (In Persian).
- Tang, R. (2008). *A Comprehensive Introduction to Feminist Theories*. Tehran: Nei Publishing. (In Persian).
- Tradgil, P. (1997). *Sociolinguistics*. Tehran: Age. (In Persian).
- Tarabishi, G. (1981). *Literature from within*. Beirut: Dar al-Tali'a. (In Arabic).
- Varadaf, R. (2013). *An Introduction to the Sociology of Language*.Tehran: Boi Kagaz Publishing. (In Persian).
- Zerlek, Sh. (2012). *Women against women*. Tehran: Kavesh Publishing. (In Persian).